

Вінник Оксана Мар'янівна,

д-р юрид. наук, професор, чл.-кор. НАПрН України,
гол. наук. співробітник відділу правового
забезпечення ринкової економіки
НДІ приватного права і підприємництва
ім. акад. Ф.Г. Бурчака НАПрН України
м. Київ, Україна

КЛЮЧОВІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЕЛЕКТРОННОГО БІЗНЕСУ

Широке застосування цифрових технологій, що забезпечують інформаційно-комунікаційну взаємодію учасників суспільного, в т. ч. економічного, життя, породило таке явище, як цифрова економіка, в якій основними засобами (факторами) виробництва і основним ресурсом є цифрові (електронні, віртуальні) дані як числові, так і текстові [1], а ключовим суб'єктом підприємництва є суб'єкти е-бізнесу з їх орієнтацією на створення/вдосконалення/використання зазначених технологій та інших е-ресурсів, надання е-послуг.

Використання згаданих технологій забезпечує низку суттєвих переваг порівняно з аналоговою економікою (швидкий обмін інформацією в режимі он-лайн зумовлює швидкий рух товарів, можливість замовлення яких не потребує відвідування магазинів, складів тощо, а їх оплата – готівки чи звернення до банківських установ для безготівкової оплати), проте несе в собі і значні ризики у разі непрофесійного (зумовленого браком «цифрових» знань та навичок) або недобросовісного їх використання.

За таких умов посилюється роль правового забезпечення відносин ЦЕ, яке має включати встановлення цивілізованих (соціально орієнтованих) «правил гри» в цій сфері (включно з правовим становищем учасників та порядком їх взаємодії, в т.ч. укладенням е-договорів, правовим режимом ресурсів ЦЕ, відповідальністю за порушення згаданих «правил», порядком розгляду/вирішення конфліктів/спорів) та гарантувати їх виконання на практиці.

Система нормативно-правових актів, що регулюють відносини ЦЕ в Україні вже сформувалася, хоча із значними проблемами, серед яких численність актів законодавства і розпорошеність норм, що регулюють відносини ЦЕ (їх умовно можна поділити на три блоки [2, с. 38-48]: *перший* – це акти, спрямовані на регулювання сучасних інформаційних відносин, інформатизацію основних сфер суспільного життя (включно

з економічним), функціонування інформаційного суспільства, в т. ч. закони: «Про інформацію» [3], «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [4], «Про телекомунікації» [5], «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 09.01.2007 р. [6], та ін.; до *другого* блоку слід віднести акти, що стосуються різних аспектів функціонування ЦЕ як складової інформаційного суспільства, зокрема, закони «Про електронну комерцію» [7], «Про електронні довірчі послуги» [8], «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» [9], Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки [1], нещодавно прийнятий Указ Президента «Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг» [10] та інші акти; *третьій* і найбільш численний блок включає акти законодавства, які безпосередньо ЦЕ не присвячені, проте окремі їх норми регулюють порядок використання в певній сфері чи певними суб'єктами цифрових технологій/електронних ресурсів (майже всі кодекси, більшість законів, в т. ч. «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» [11], «Про акціонерні товариства» [12] та ін.). Таке законодавство важко назвати *прозорим* для пересічних учасників відносин ЦЕ – суб'єктів малого та середнього е-бізнесу, споживачів (з огляду на їх цифрову нерівність порівняно з крупними представниками такого підприємництва), що суперечить основним засадам громадянського суспільства, розвитком інститутів якого певним чином опікується держава, прийнявши відповідний акт [13].

Стрімкий розвиток відносин ЦЕ зумовлює значне відставання нормативно-правового регулювання від фактичного стану таких відносин, а численність актів законодавства та розпорошеність в них норм про ЦЕ – *відсутність* (а) уніфікації термінів, що використовуються в цій сфері, та (б) визначення деяких з них (зокрема, е-бізнесу), наявність колізій, слабку ефективність правових механізмів захисту прав споживачів тощо. Більшість актів законодавства, що регулюють відносини у сфері економіки орієнтовані на традиційний (аналоговий) її варіант, що зумовлює необхідність оновлення (як зазначає Mark Paul [14]) аналогового законодавства для вирішення більшості проблем ЦЕ.

Крім того, відсутнє чітке розподілення повноважень між діючими у сфері ЦЕ уповноваженими/контролюючими органами [2, с. 51], виконання прийнятих державою актів законодавства, зокрема Закону «Про доступ до об'єктів будівництва, транспорту, електроенергетики з метою розвитку телекомунікаційних мереж» [15], що викликало критичну реакцію однієї із саморегулювальних організацій – Інтернет Асоціації України [16].

Все вищезазначене свідчить про необхідність оптимізації системи актів законодавства про ЦЕ, забезпечення її адекватності сучасному стану та перспективам розвитку відносин ЦЕ, включно з їх вирішальною складовою – цифровими технологіями. Важливу роль у вирішенні цього комплексного завдання відіграла б кодифікація – прийняття Закону про ЦЕ чи Кодексу ЦЕ [2, с. 49, 183] з ґрунтовними, чіткими та прозорими (зрозумілими для пересічних учасників відносин ЦЕ) положеннями, в т. ч. щодо: визначення основних понять ЦЕ; закріплення ознак та видів е-бізнесу, загальних вимог до його суб'єктів; визначення правового режиму е-ресурсів та системи уповноважених у сфері ЦЕ органів з розмежуванням закріплених за ними функцій; відповідних порядків (укладення е-договорів, надання е-послуг, розгляду конфліктів/спорів у сфері ЦЕ, притягнення до відповідальності, тощо); основних засад саморегулювання у сфері ЦЕ та критеріїв для надання саморегульованим організаціям окремих повноважень держави у сфері ЦЕ; засобів подолання цифрової нерівності, включно з обов'язками уповноважених у певних сферах ЦЕ органів та суб'єктів е-бізнесу щодо забезпечення інформування отримувачів е-послуг про порядок використання цифрових ресурсів при наданні таких послуг. Проблема дотримання встановлених в сфері ЦЕ правил – більш складна і передбачає оптимізацію системи уповноважених у цій сфері органів з чітким розподілом між ними повноважень, з дієвими правовими механізмами контролю за станом ринків ЦЕ, що мають забезпечити своєчасне виявлення порушень та застосовування до порушників закріплених законом санкцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. // URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80/page2> (дата звернення: 17.02.2018).
2. Вінник О. М. Правове забезпечення цифрової економіки та електронного бізнесу. Монографія. – К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2018. – 212 с.
3. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650.
4. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 5 липня 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 31. Ст. 286.

5. Про телекомунікації: Закон України від 18.11.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 12. Ст. 155.
6. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 09.01.2007 р. : Закон України від 09.01.2007 р. // Відомості Верховної Ради України. 2007. № 12. Ст. 102.
7. Про електронну комерцію: Закон України: від 03.09.2015 р. // Відомості Верховної Ради України. 2015 р. № 45. Ст. 410.
8. Про електронні довірчі послуги: Закон України «Про електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 р. // Урядовий кур'єр від 08.11.2017. № 210.
9. Про платіжні системи та переведення грошей в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 29. Ст. 137.
10. Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг: Указ Президента України від 29.07.2019 N 558/2019 // URL : <http://search.ligazakon.ua/search/law/monitoring/MN022046.html> (дата звернення 04.08.2019).
11. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон від 06.09.2005 р. // Відомості Верховної Ради України. 2005. № 48. Ст. 483.
12. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. // Відомості Верховної Ради України. 2008. № 50–51. Ст. 384.
13. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки: затв. Указом Президента України від 26 лютого 2016 р. № 68/2016 // Офіційний вісник України. 2016 р. № 18. Ст. 716.
14. Mark Paul. Time to update our analogue laws to cope with digital economy // URL : <https://www.irishtimes.com/business/technology/time-to-update-our-analogue-laws-to-cope-with-digital-economy-1.3769480> (дата звернення 20.07.2019)/
15. Про доступ до об'єктів будівництва, транспорту, електроенергетики з метою розвитку телекомунікаційних мереж: Закон України від 07.02.2017 р. // Відомості Верховної Ради України. 2017. № 11. Ст. 101.
16. Лист Інтернет Асоціації України № 169 від 13.11.2018 щодо дотримання законодавства у сфері доступу до інфраструктури об'єктів з метою розташування технічних засобів телекомунікацій // URL : <https://inau.ua/document/lyst-no-169-vid-13112018-kr-kyuyivavtoshlyahmistshchodo-dotrymannya-zakonodavstva-u-sferi> (дата звернення 07.08.2019).